

O rimskim „epikurejskim“ (ili, ako hoćemo, u ovom kontekstu „lukulovskim“, mada bi najprimjerenije bilo kazati „apicijevskim“) gozbama može se a i potrebno je ozbiljno i – koliko je to moguće – sa što većom znanstvenom akribijom raspravljati. Seminar na Arheološkom institutu Innsbruškog sveučilišta upravo je to namjeravao, a ovaj prilog imao je za cilj da upozna zainteresirane s rezultatima toga zanimljivog projekta.

Mirjana Sanader

MODRIČA U BOSANSKOJ POSAVINI NEUTEMELJENO POVEZANA S MITRAIZMOM

Budući da antička prošlost Bosanske Posavine nije dovoljno istražena, te da istraživači kultno-votivnih spomenika¹ nisu utvrdili nikakve nalaze na tom području iz antičkog doba, stoga bi izlaganje o postojanju mitreja i drugih nalaza Mitrinog kulta u MODRIČI, prema podacima u knjizi Lj. Zotović,² bilo veoma značajno kada bi odgovaralo i činjeničnom stanju. U nekim svojim radovima pripomenuo sam da istraživači kultno-votivnih spomenika nisu pronašli nikakve nalaze iz antičkog doba na području Bosanske Posavine osim tragova Mitrinog kulta u Modriči. Međutim, ta je tvrdnja utemeljena na netočnim podacima i krivim zaključcima Lj. Zotović, te stoga i nije točna.

Imajući u vidu da i E. Imamović pravi pogrešku o lociranju mitreja iz Modriča,³ o čemu će kasnije biti više govora, imamo vjerojatno rijedak arheološki slučaj da se jedan lokalitet smiješta u tri republike: Sloveniju, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Stoga smatram korisnim ukazati na te netočnosti u stručnoj literaturi.

NETOČNOST U LITERaturi

1) Lj. Zotović izričito govori o postojanju mitreja u Modriči pišući: „U Donjoj Panoniji su registrovana samo dva mitreja u Osijeku i Modriču“.⁴ Nalazi Mitrinog kulta u Modriči (BiH) uzimaju se u obzir prilikom stvaranja zaključka o širenju spomenika oblika pravokutnih ploča. Taj odlomak glasi: „Analiza celokupnog našeg materijala i pregled materijala susednih oblasti koje su obuhvaćene balkanskim provincijama Carstva, pokazuje da je neodrživa ranija teorija o jednom putu

¹ R. Marić: *Antički kultovi u našoj zemlji*, Beograd 1933; P. Selem: *Egipatski kultovi i njihovi spomenici u rimskom Iliriku*, Zagreb 1960, (disertacija, rukopis); V. Paškvalin: *Kultovi u antičko doba na području Bosne i Hercegovine, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n.s. XVIII (1963), str. 127–153; P. Selem: *Mithrin kult u Panoniji, Radovi Sveučilišta u Zagrebu*, Institut za hrvatsku povijest, VIII (1976), str. 5–63; E. Imamović: *Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1977.

² Lj. Zotović: *Mitraizam na tlu Jugoslavije*, Beograd 1973, str. 12, 35–37, 131, 140; *Karta SFR Jugoslavija – Spomenici Mitrinog kulta*, br. 47, Cf. također: Lj. Zotović: *Istorijski uslovi razvoja orijentalnih kultova u rimskim provincijama na teritoriji Jugoslavije, Stari-nar*, XIX (1968), str. 59–74 i kartu na str. 61.

³ E. Imamović: *o. c.*, str. 283–284. i bilješka br. 186.

⁴ Lj. Zotović: *o. c.* (1973), str. 12. Izlažući o mitreju u Modriču i reljefnim nalazima Mitrinog kulta (cf. str. 35–37), autorica nije pobliže odredila gdje se nalazi to mjesto, kao što je činila kod drugih lokaliteta, npr. Biljanovce kod Kumanova, Gardun kod Sinja itd. (cf. str. 15–77); vjerojatno je pretpostavljala da je Modriča dovoljno poznato mjesto u Bosni i Hercegovini, te nije potrebno pobliže određivanje.

širenja mitraizma koji bi išao preko Akvileje. Oblik votivnih ikona i izvesni ikonografski detalji zahtevaju danas reviziju tog mišljenja. Pokazalo se da je oblik pravougaonih ikona sa reljefno naglašenim lukom pećine karakterističan samo za zapadni deo Jugoslavije i da linija M o d r i č — L i s i č i ć i (sp. M. B.) predstavlja približno istočnu granicu u rasprostranjenosti tog ikonografskog oblika.⁵ Taj se zaključak ponavlja i u sažetku na francuskom jeziku.⁶ I na karti „SFR Jugoslavija — Spomenici Mitrinog kulta“⁷ označeno je postojanje mitreja u Modriči u Bosni i Hercegovini.

Međutim, Zotović je zamijenila slovensko selo **Modrič** u općini Slovenska Bistrica s poznatijim mjestom sličnoga imena, **Modričom** u Bosni i Hercegovini, te stoga izneseni zaključci nisu točni.

2) Istražujući antičko razdoblje Bosanske Posavine uzeo sam u obzir navedene podatke kod Lj. Zotović o postojanju mitreja i drugih nalaza toga kulta u Modriči.⁸ Tako sam u bilješkama svojih radova⁹ naglasio da su na području Bosanske Posavine utvrđeni nalazi Mitrinog kulta u Modriči. Poslije objavljivanja tih radova želio sam doći do novih spoznaja o Mitrinom kultu u Modriči. Raščlanjujući podrobnije prikaz o modričkom mitreju,¹⁰ nastojao sam utvrditi gdje se nalazi mjesto **Oplotnica**, te doći do novih spoznaja o trasi rimske ceste MARSONIA — AD BASANTE — SIRMIMUM.¹¹ Međutim, došao sam do suprotnih spoznaja. Nalazi Mitrinog kulta iz **Modriče** ne odnose se na **Modriču** u Bosanskoj Posavini nego na **Modrič** u Sloveniji, u općini Slovenska Bistrica, gdje se nalazi i mjesto **Oplotnica**.

3) E. Imamović, istražujući kult boga Mitre na području Bosne i Hercegovine,¹² kaže da postoji niz potvrda toga kulta u našoj zemlji, te navodi lokalitete po re-

⁵ Lj. Zotović: o. c. (1973), str. 131; cf. Lj. Zotović: Putevi širenja mitraizma na tlu jugoistočne Evrope, *Balkanica*, II (1971), str. 71.

⁶ Lj. Zotović: o. c. (1973), str. 140. „La ligne Modrič — Lisičići représente à peu près la limite d'extension de cette forme“.

⁷ *Ibidem*, Karta SFR Jugoslavija — Spomenici Mitrinog kulta, br. 47.

⁸ M. Babić: *Bosanska Posavina u prehistorijskom i antičkom razdoblju*, Beograd 1978, (rukopis magistarskog rada), str. 147.

⁹ M. Babić: *Nalazi rimskog novca u Vidovicama, Živa antika*, XXIX (1979), sv. 2, str. 275, bilješka br. 2; M. Babić: *Arheološko otkriće iz antičkog doba u Vidovicama, Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, XXIX (1980), br. 4, str. 21, bilješka br. 8; M. Babić: *Istraživanje ostataka antičkog naselja u Vidovicama, Članci i grada za kulturnu istoriju istočne Bosne*, XIII (1980), str. 133, bilješka br. 3.

¹⁰ Lj. Zotović: o. c. (1973), str. 35—37.

¹¹ *Ibidem*, str. 35. „U neposrednoj blizini mitreja Ferk je konstatovao ostatke rimskog puta koji je prolazio istočno od Oplotnice...“ Cf. I. Bojanovski: *Prilozi za topografiju rimskih i predrimskih komunikacija i naselja u rimskoj provinciji Dalmaciji (s posebnim obzirom na područje Bosne i Hercegovine)*, *Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH*, 22(20), 1984, str. 145—265.

¹² E. Imamović, o. c., str. 277—286.

publikama.¹³ Međutim, nalaze iz Modriča uvrštava među spomenike iz Hrvatske,¹⁴ a poziva se na V. Skrabara.¹⁵ U „Kazalu zemljopisnih naziva“¹⁶ navodi se geografski naziv **Modriča**, ali nema zemljopisnog naziva **Modrič**. Među nalazima iz Slovenije nije naveo nalaze iz Modriča, a govoreći o najpoznatijim mitrejima u našoj zemlji kaže: „Od svih, najpoznatiji su oni otkriveni u Ptuj, zatim u Cavtatu, Modriču, kod Prilepa, itd.“¹⁷

MODRIČ U SLOVENIJI ZAMIJENJEN MODRIČOM U BOSNI

Opisujući mitrej i druge nalaze Mitrinog kulta u Modriču,¹⁸ Lj. Zotović je navela odgovarajuću literaturu¹⁹ kojoj se može pridodati još jedan izvor.²⁰

Mi ćemo se kratko osvrnuti samo na podatke kod V. Skrabara.²¹ On je prvi detaljnije istraživao, a zatim i opisao, mitrej u Modriču i tamošnje nalaze Mitrinog kulta. Skrabar navodi da je nalaze otkrio Franc Ferk 1893. godine u blizini sela Modrič.²² Skrabar precizno navodi mjesto gdje se nalazi pronađeni — pola kilometra južno od sela Modrič na vlasništvu Franca Kvasa, a zatim navodi da je Ferk nedaleko od nalazišta otkrio rimsku vicinalnu cestu koja je prolazila istočno od Oplotnice prema Sv. Hermagori.²³

Prema iznesenom opisu V. Skrabara izvan sumnje je da nalazi potječu iz sela Modrič u Sloveniji, a nikako iz Modriče u Bosanskoj Posavini.

¹³ *Ibidem*, cf. str. 283—284 i bilješke br. 185—190.

¹⁴ *Ibidem*, str. 283, bilj. 186.

¹⁵ V. Skrabar: *Das Mithraeum bei Modrič am Bachergebirge, Strena Buliciana, Zagreb-Split* 1924, str. 151—160.

¹⁶ E. Imamović: o. c., str. 508.

¹⁷ *Ibidem*, str. 284.

¹⁸ Lj. Zotović: o. c. (1973), str. 35—37.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ J. Klemenc — B. Saria: *Archaeologische Karte von Jugoslawien: Blatt Rogatec, Zagreb* 1939, str. 44—45.

²¹ V. Skrabar: o. c. u bilj. 15, str. 151—160.

²² „Die Fundstelle liegt ungefähr einen halben Kilometer südlich vom Dorfe Modrič in einer von jungen Bäumen bewachsenen Talschlucht durch welche ein kleines Bergbächlein der Ebene zufließt“. V. Skrabar: o. c., str. 151.

²³ „Ferk entdeckte auch unfern unserer Fundstelle eine römische Vicinalstrasse, die östlich von Oplotniz nach St. Hermagoras...“ V. Skrabar: o. c., str. 158.

NASELJA MODRIČ U JUGOSLAVIJI

U našoj zemlji postoji više naseljenih mjesta s istim imenom. Tako je i s imenom Modrič. Evo kratkog pregleda:

Mjesto	Broj stanovnika 1981.	Republika	Općina	Pošta
MODRIČ	169	Slovenija	Sl. Bistrica	Oplotnica
MODRIČ	28	Slovenija	Laško	Laško
MODRIČ	195	Makedonija	Struga	Lukovo
MODRIČA	9605	BiH	Modriča	Modriča

Prema tome, Lj. Zotović je, vjerojatno, bila zavedena sličnošću imena **Modrič** i **Modriča**, a budući da je selo Modrič u Sloveniji manje poznato, zamijenila ga je mnogo većim i poznatijim mjestom **Modriča** u Bosni i Hercegovini.

Budući da su na nedostatke u knjizi Lj. Zotović već prije ukazali M. Švab²⁴ i J. Medini,²⁵ stoga sam se ograničio samo na propust u vezi Modriče. Zamjenjivanje mjesta Modrič iz Slovenije mjestom Modriča u Bosni i Hercegovini dovelo je i do postavljanja netočnih zaključaka o mitraizmu na tlu Jugoslavije, te svako pozivanje na tu pogrešnu „faktografiju“ stvara nove pogreške.

Budući da se nalazi Mitrinog kulta ne odnose na Modriču u Bosanskoj Posavini²⁶ nego na Modrič u općini Slovenska Bistrica, mora se naglasiti da u tom kraju nisu do sada utvrđeni tragovi antičkih kultura.

Marko Babić

PRIJEVOD

DION KOKCEJAN: DVA GOVORA

Dion Kokcejan, kasnije pohvalno nazvan Zlatousti (Χρυσόστομος), jedan je od najviđenijih javnih djelatnika tzv. druge sofistike. Rođen je oko 40.n.e. u Prusi, u Bitiniji, u imućnoj provincijskoj obitelji. Govorničku je karijeru započeo u Rimu, ubrzo se očarao filozofijom i – ne napuštajući sasvim svoju prvu ljubav – postao sljedbenikom utjecajnog stoika Muzonija Rufa. Neposredno po Domicijanovu dolasku na vlast, najvjerojatnije 82.n.e., protjeran je iz Rima, uz istodobnu zabranu povratka u rodnu pokrajinu. Bio je tako prisiljen gotovo desetljeće i pol, do Nervina dolaska na vlast 96.n.e., lutati rubovima Carstva, u krajnjoj neimaštini, izdržavajući se najtežim fizičkim poslovima, narušena zdravlja i bez utemeljenih nada bilo u kakav boljitak. Spomena je vrijedan curiosum da je u tom ahasverskom kruženju Dion neko vrijeme boravio i u Viminaciju, stalnom rimskom logoru kraj današnjeg Kostolca, i ondje sastavio nesačuvanu povijest tamošnjeg plemena Geta. Umro je iza 112.n.e., najvjerojatnije oko 120, kao ugledan provincijalac, čovjek nepodijeljene carske naklonosti, štovan govornik i sofist.

Životni je put nesumnjivo natjerao Diona da radikalizira svoje filozofske poglede, te je od negdašnjeg stoičkog učenika postao gorljivi kinički propovjednik, zacijelo najuočljivije ime obnovljena kinizma u ranom carstvu. Za razliku od četiriju stoljeća starijeg, izvornog kinizma Diogena iz Sinope (oko 400.pr.n.e. – oko 325.pr.n.e), ovaj je kinizam ne jednom u antici posprdno napadan kao kinizam prosjaka. Zlobnik bi, pretresajući biografije nekih utjecajnih kinika ovoga razdoblja, s dosta razloga mogao primijetiti da je taj kinizam, i kad ne zaslužuje naziv prosjački, opasno blizu toga da bude nazvan salonskim: riječ je o odmjerenom, kontroliranom i toleriranom verbalnom protestu, kojemu je doista mnogo nedostajalo da preraste u filozofski sistem, a koji je odavna prestao biti ono što je kinizam nekada jedino i bio: ἐνστασις βίον, sveobuhvatni životni stil.

Diona Hrizostoma ipak je nemoguće, barem kad je riječ o govorima izrečenim u razdoblju progonstva, optužiti za salonski kinizam. Iako je kinička inspiracija vidljiva gotovo u svemu što je Dion napisao i izrekao poslije 82.n.e., četiri govora nastala u vremenu progonstva, povezana imenom i osobnošću Diogenovom, odlikuju se među ostalima i svojim slabo prikrivenim zauzimanjem pro domo auctoris. To su 6, 8, 9. i 10. Dionov govor – jedna dvadesetina od ukupno 80 govora očuvanih pod njego-

²⁴ M. Švab: Ljubica Zotović – Mitraizam na tlu Jugoslavije..., *Historijski zbornik*, XXVII–XXVIII (1974–1975), str. 470–473.

²⁵ J. Medini: Ljubica Zotović: Mitraizam na tlu Jugoslavije, *Diadora*, VIII (1975), str. 187–205.

²⁶ Od antičkih nalaza iz Modriče do sada su poznata samo tri novčića: *Agrippa*, *Agrippina uxor* (nalaze se u Numizmatičkoj zbirci Franjevačkog samostana u Tolisi, inv. br. 30 i 31) i *Hadrian* (inv. br. 825 „Inventar der Münzsammlung“, I, Antičkog odjela Zemaljskog muzeja u Sarajevu).